

SOA HET UT WEEST

Voor Nina Janne, Sebe Pieter en Tieme Anne

Omslagbeeld:

Het huis Kleine Kerkstraat 45, in 1929 geschilderd door Nicolaas Huppel vanuit de Grote Kerkstraat. Van 1916 tot 1947 zat hier de bakkerij van Bottema. In 1947 nam mijn vader de zaak over en tot 1959 hebben wij er gewoond.

Nicolaas Huppel, roepnaam Nico, woonde in het hoekhuis ertegenover (Kleine Kerkstraat 36, nog net zichtbaar) en was nog maar 16 jaar toen hij dit schilderij maakte. Met onder anderen Wobbe Alkema, Simon Kamminga, Dirk Kerst Koopmans en Stinus Veldkamp maakte hij na de oorlog deel uit van de Friesche Schilderskring. In 1951 kwam hij in dienst van het Rijksmuseum als restaurateur, waar hij ten slotte hoofd van de afdeling werd. Hij overleed in 2001 in Muiderberg.

(eigen collectie, foto Wietze Landman)

Pieter de Groot

Soa het ut weest

Leeuwarden in stukjes

NOORDBOEK

© 2023 Pieter de Groot | uitgeverij Noordboek

Vormgeving omslag: Barbara Jonkers

Vormgeving binnenwerk: Robert Seton

Druk: Wilco, Amersfoort

ISBN 978 94 6471 036 6

NUR 401

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van de in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met uitgeverij Noordboek.

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

VOORAF

Stukjes over Leeuwarden toen en nu, waarbij het nu voor de aanleiding zorgt en het toen het geheugen van de lezers prikkelt. Verder geen pretentie. Het eerste stukje verscheen in 1997, ruim vijfentwintig jaar geleden. Eenmaal in de week, op zaterdag. Ook toen ik in 2003 onder de noemer Harje drie keer per week een eigen hoekje in de krant kreeg, bleef de zaterdag voor Leeuwarden gereserveerd. Inmiddels hebben er duizend van die Leeuwarder stukjes in de *Leeuwarder Courant* gestaan en ben ik de 75 jaar gepasseerd. Een mooi moment om uit die stukjes er 75 te kiezen. Ze worden voorafgegaan door een paar stukken uit het boekje *Groeten út de Butterhoek*, dat in 2003 in een beperkte oplage is verschenen ter gelegenheid van de reünie van bewoners rond de Oldehove, van wie ik de eerste dertien jaar van mijn leven er een was. Dank in het bijzonder aan Lute Spandaw, die bereid was de stukjes kritisch te lezen en te selecteren. En aan de achtereenvolgende hoofdredacteurs van de *Leeuwarder Courant*, die mij wekelijks de vijf- tot zeshonderd woorden in de krant gunden.

Pieter de Groot

INHOUD

Groeten út de Butterhoek	9
Roosje-in-suiker: 'Bin ik dat?'	17
Zwaantje en de draadakrobaten	21

2002-2007

Topstukken	24
Liever thuis de Bokma koud ...	27
Een vanouds Amsterdams medicijn	29
Toppers van toen	31
Sabu tussen de olifanten	33
Een praktisch christen	35
Een wonderbaarlijke ontsnapping	37
Helpt Elkander	39
De praatjes van Kokadorus	41
De eerste Friese radiodiskjockey	43
Verdwaalde schrijvers	46
Geen plaats voor Tetman	48
Willem Hielkema voor het voetlicht	50
De Tuin te W.	52
De kwelgeest van Harinxma	54

2008-2010

De jongen die kermisboksers vloerde	56
Prozaïsch slot Dichtersfestival	58
De majoors van de M-brigade	61
De Friezen van Strassburger	64
Weemoed naar paardenvijgen	67
Ouwegeleien	69
Poehamakers	71
Gezakt als een baksteen	74
Grote kleine man	76

D66 en het café 78
Rondom de Oldehove 80
Pommerant Hampie 82
Piets wonderjaren 84
Onsterfelijke penis 86
Die andere pettenkoopman 88
Andere (sluitings)tijden 90

2011-2013

Knikkers vóór de eer 93
Leve de cultuurspreiding 95
Paleis van Justitie blikvanger af 97
Socialisten in de Bres 100
Fries in rechtszaal terug bij af 102
Gouden Bal 104
Friesland Bank 'warleas wei' 108
Van Landbuurt naar Jelsumer binnenpad 110
Wilhelminaplein of Zaailand? 113
Wat een spreker was die man 115
De gouden jaren van Miedema 117
MAF redde 'de Utrecht' 119
Beestenbende 121
De staankroeg 124
Ijsmeester: It kin net 127
AGO gered en de Kleine Kerkstraat 129

2014-2017

De (om)weg naar Leeuwarden 131
De chique gevel van Rietveld 133
Terug naar Oud Oost 135
De 'members' van Amicitia 138

M. H. Geerts-wisselprijs 140
De teloorgang van het sprookje 142
Literaire armoede 144
Heimwee naar de Wynkúp 146
Tivoli hield stand tegen de tijdgeest 148
Kaatsen schiet geen wortel 149
Jongbloed in dundruk 151

2018-2022

Vreemde bovenbazen 154
Requiem voor De Ossekop 156
Finish Prinsentuin weer in zicht 158
Wopke Eekhoff mavo ten onder 162
Zuinig met vernoemen vrouwen 164
Kermis: taai als nougat 166
Vrouwen op de barricaden 168
Lapkepoep en hantsjemier 170
Adam von Celle 172
Een geweldloze 'popoorlog' 174
Makkers, staakt uw wild geraas 176
Voor de muziek uit 178
Even op de vlucht 180
Op het overnamepad 182
Nee Jonguh! 184
De ongehoorde Paaskraak 185
Een bruisende stad 187

GROETEN ÚT DE BUTTERHOEK

‘Ik dacht dat jij wel professor was geworden,’ zei een oud-klasgenote veertig jaar geleden tegen mij op de reünie van mijn oude School 12 in de Sint Anthonystraat. Ik was daar mede beroepshalve, en dat ik, gewapend met een goedkope Bic-balpen en een opschrijfboekje, een rondgang moest maken langs oude meesters en juffen voor een stukje in de krant, stelde haar duidelijk teleur. ‘Want jij haalde toch altijd de hoogste cijfers?’

Nu kon ik inderdaad goed meekomen op die school, maar dat zei minder over mij dan over de school, waar voor veel medeleerlingen goede cijfers geen aanbeveling waren. Voor hen telde je pas mee als je haantje de voorste was buiten school. Wat je nodig had in het leven, leerde je daar. Dat was in de eerste plaats fysieke kracht, want je zou veel moeten vechten. Wat dat betreft hadden ze aan mij een willig proefkonijn. Als ik aan het schoolplein denk, zie ik me nog vaak ‘onder’ liggen. Een van de sterkste jongens voor wie iedereen respect had, kreeg op een gegeven moment een slim idee: hij had de zesde klas gedoubleerd en omdat ik nu bij hem in de klas zou komen, vroeg hij of hij naast me mocht zitten. Dan kon hij af en toe van mij afkijken. Als tegenprestatie zou hij mij dan beschermen tegen de agressie van andere kinderen. ‘Beschermen’ was een soort tweede natuur van hem. Later werd hij – net als veel van zijn vrienden – steward bij Cambuur.

Ik vertel dit bij wijze van ‘vooraf’ om mijn jeugd jaren niet al te zeer te idealiseren. Het bijna letterlijk opgroeien ‘onder de Oldehove’ was geen onverdeeld genoegen, al moet ik erbij vertellen dat

Het Oldehoofsterkerkhof, van 1933 tot 1968 in gebruik als bodenterrein
(foto *Leeuwarder Courant*)

ik een sterke troef had, waarmee ik veel van die vechtersbaasjes te vriend kon houden. Mijn grootste verdienste was dat ik het zoon-tje was van 'de bakker op de hoek'. Vooral in de Sinterklaastijd was dat een groot voordeel. Die hoek was de hoek van de Kleine en de Grote Kerkstraat, het huis – op nummer 45 – vormt nu het uiteinde van de straat, waar je de hoek omslaat naar het plein bij de Oldehove, waaronder zich de parkeergarage bevindt. Destijds markeerde het de grens tussen de winkels van de Kleine Kerkstraat en het achterland: Heer Ivostraatje, Oldehoofsterkerkhof, Boterhoek, Sint Jobsleen en Groeneweg. Een in de begin jaren vijftig nog volkrijke buurt met veel grote gezinnen, waar elk jaar wel uitbreiding op komst was.

Onder de mannen waren veel vaklieden, die voor een bepaalde tijd werk aannamen: schilders, metselaars, stratenmakers. Of zij werkten in een fabriek, stonden op de markt of gingen met groente-, bloemen- of ijscokar langs de deuren, al naar gelang de oogst of het seizoen. Als middenstander kreeg je elke week de 'zwarte lijst' van wanbetalers: een treurige statistiek van de armoede in deze buurt.

Niettemin heerste er op straat volop bedrijvigheid. Het centrum daarvan werd gevormd door het met kinderhoofdjes geplaveide Oldehoofsterkerkhof, dat volop in gebruik was als bodenterrein. Iedere lijndienst had er zijn eigen vak, van Bijl uit Lemmer tot Zoer uit Steenwijk. Het is nu bijna niet meer voor te stellen dat die vrachtwagens door de Kleine Kerkstraat denderden, ook de toen al grote trucks met oplegger van de ESRE, de Eerste Sneek Rotterdam Expres.

De Kleine Kerkstraat was in die dagen niet de straat van de 'leuke winkeltjes', maar van de eerste levensbehoeften: er zaten onder anderen drie bakkers, twee groenteboeren, twee slaggers, een kaas- en een visboer. Alleen de viswinkel – op nummer 1, aan het begin bij de Nieuwestad – heeft tot op de dag van vandaag standgehouden. De anderen hebben het vroeger of later

opgegeven. Twee oorzaken gingen hier hand in hand: de ontvolking van de buurt en de opkomst van het grootwinkelbedrijf. De eerste die het voor gezien hield, was onze buurman van nummer 43, groenteboer Sjerp Hoogterp. Hij dreef zijn zaak in het smalste huisje van de straat, misschien wel van de stad, waarin ook nog geleefd moest worden. Met zijn gezin – vrouw en acht kinderen – woonde hij letterlijk onder (in het souterrain) en boven de winkel. Hij was in 1955 het gesappel zat en solliciteerde met succes bij Van Gend en Loos in Amsterdam.

Mijn vader, die in 1946 de bakkerij van Bottema had overgenomen, had zich na een moeizaam begin als brood-, koek- en banketbakker gespecialiseerd in banket. ‘Jan de Groot bakt beter’ was de slagzin, geïnspireerd op de leus van concurrent Van den Berg op de Voorstreek, ‘Van den Berg bakt best’. Maar halverwege de jaren vijftig, ik had na negen jaar net een broertje gekregen, gooide hij rigoureuus het roer om en verbouwde hij zijn zaak tot een automatiek (‘Oase’), die overdag veel klandizie trok van het bodencentrum en het ’s avonds laat moest hebben van het uitkomen van de cafés. Achter ons runde Wieger van Cleef naast zijn vermaarde staankroegje café De Poort van Cleef, in het Sint Jobsleen zat café-logement Sonnega en in de Bagijnestraat op de hoek van de Bollemanssteeg café De Jong.

Mijn moeder kon echter niet tegen dit nachtleven, toen dronkenschap ook al gepaard ging met zinloos geweld, wat onder andere betekende dat onze grote spiegelruiten geregeld sneuvelen. De politie maakte tot het vallen van de avond drie keer daags een ronde per fiets, maar liet zich daarna nauwelijks meer zien. Dit leven tussen angst en ergernis was op den duur onhoudbaar. In 1959 heeft mijn vader de zaak verhuurd en is hij zelf in loondienst gegaan, het laatst en langst bij bovengenoemde Van den Berg. Wij verhuisden, ik zat inmiddels in de eerste klas van de gemeente hbs, naar de Elizabethstraat. In 1963 verkocht mijn vader het pand aan Radio Voordeel.

Als kind denk je dat de dingen zijn zoals zij zijn en altijd zo zullen blijven. Maar in mijn geval viel die illusie al snel in duigen: alles rond de Oldehove veranderde in rad tempo. En dat veranderen betekende vooral dat er veel verdween. De buurt lag er eind jaren veertig, begin vijftig bij als een rottend gebit. Al in het begin van de vorige eeuw stond zij op de nominatie om te worden gesloopt, maar het heeft tot na de Tweede Wereldoorlog geduurd voor er schot kwam in het saneringsplan.

Die sanering voltrok zich geleidelijk. Het wachten was op nieuwbouw – eerst in de Linnaeus- en Marathonstraat bij het Cambuurstadion, vervolgens in de Wielenpolle achter de Tijnjedijk. Zo moesten velen nog jaren wonen in een al voor de oorlog onbewoonbaar verklaarde woning. De bordjes ‘onbewoonbaar verklaard’ waren meestal boven de voordeur bevestigd: niet alleen in de Boterhoek en de aangrenzende hofjes en gloppen, maar ook in het verlengde daarvan: het Sint Jobsleen en de Groeneweg. En aan het Oldehoofsterkerkhof, waar zowel aan de oost- als zuidzijde huizen stonden. Aan de zuidzijde was een steeg, die naar de zogenaamde Witte Kousenbuurt leidde, een ‘vierkant’ met beneden- en bovenwoninkjes en in het midden een bleek voor het drogen van wasgoed. Achter de huizen aan de oostzijde van het plein stonden nog de huizen van het Heer Ivostraatje, het verlengde van de Kleine Kerkstraat. Ook die huizen zijn geleidelijk gesloopt: in de jaren zestig verdwenen de laatste en heeft op die plaats nog een noodgebouw gestaan, waarin de belastingdienst werd gehuisvest tot de nieuwbouw aan de Tesselshadestraat gereed was.

De omgeving van het Oldehoofsterkerkhof heeft heel wat ‘veren’ moeten laten: de veerhuizen van (laatstelijk) Kooitje aan de Boterhoek en Van Wijk aan de zuidkant van het plein. Nog voordat het bodencentrum goed en wel was verdwenen, moesten deze al plaats maken voor respectievelijk de nieuwe Provinciale Bibliotheek en de nieuwbouw van de toenmalige Algemeene

Friesche, die aan de Nieuwestad in het Burmaniahuis gevestigd was en in de ‘achtertuin’ ging uitbreiden.

Mijn jeugd speelde zich voor de afbraak af. Mijn vroegste herinneringen gaan terug naar kleuterschool De Lijster (voorheen gemeentelijke bewaarschool 1) bij de toen afgesloten ingang van de Prinsentuin tegenover de Doelestraat. De Fryske Akademy beperkte zich in die straat nog tot het Coulonhûs. De uitbreiding met een nieuw hoekpand (in 1956) heeft nogal wat voeten in de aarde gehad, omdat men hier een historisch pand – het Hemeltje van de architect Anthonius Coulon – moest slopen. Notaris Nanne Ottema had dat pand net als eerder het Coulonhûs gekocht vanwege zijn monumentale waarde en het kort voor zijn dood in 1955 voor het symbolische bedrag van één gulden overgedragen aan de gemeente in het vertrouwen dat ze het zou restaureren. Maar de gemeente brak het na lang soebatten in de gemeenteraad af.

Ik herinner me hiervan alleen het krot van Kattejantsje, die er met haar katten (soms wel dertig!) leefde. Mijn vader kwam er ’s ochtends op sutelronde met de bakkerskar aan de deur en dan wachtten de katten hem al op. In de vakanties ging ik wel met hem mee en zo leerde ik ook de Groeneweg, de Oude Nieuweburen en Achter de Witte Hand kennen, een steegje tussen Oude Nieuweburen en de voormalige Perkschool, genoemd naar een herberg die hier ooit heeft gestaan.

Die ‘Nieuweburen’ was voor de jeugd van de Boterhoek vijandelijk gebied: af en toe werd de vijand uitgedaagd evenals die van het Ijsbaankwartier (‘de Houtstraten’), de Landbuurt of Achter de Hoven. Dan was het in die buurten al gauw bekend: de ‘Butterhoek’ is in aantocht.

Omdat ik bij veel ‘Butterhoekers’ op school en in de klas zat, speelde ik veel in deze buurt. Op het terrein van de Provinciale Bibliotheek stonden nog huizen, onder andere dat van torenwachter Visser, dat het langst is blijven staan. Een van de hofjes

was ondertussen afgebroken, naast het veerhuis van Kooitje. Daar had het onkruid vrij spel, al was er in wat in de volksmond ‘ut joadsje’ heette, net genoeg gras om er een paar paarden en pony’s te laten grazen, waaronder ook de pony van groenteventer Swatte Hennie uit de Bagijnestraat.

Als zoontje van de bakker – de middenstand – hoorde ik daar eigenlijk niet te spelen, vond juf Bender, die in de Bagijnestraat (toevallig naast Swatte Hennie) op de hoek van de Bagijnesteege een particulier bewaarschooltje had dat kinderen voorbereide op de ‘Hofschool’ aan het Raadhuisplein. Dat was de ‘kakschool’ van de Leeuwarder School Vereniging, waar de elite van de Nieuwestad op ging. Juf Bender, die klant bij ons was, zij woonde aan de Westerplantage, heeft tevergeefs geprobeerd mij op dat schooltje te krijgen. Hoewel je dat als middenstander niet mocht laten merken, waren ze bij ons thuis zo rood als een kraal. Vooral mijn opa van moeders kant, Pieter Boonstra, was een overtuigde sociaaldemocraat, die in discussies geen blad voor de mond nam. Hij was huisschilder en had zijn bedrijf, samen met zijn compagnon Jelle de Jong, in het Sint Jobsleen. De Jong woonde boven de werkplaats: het huis van rode steen, dat grenst aan de tuin van het Prinsessehof, staat er nog steeds.

Zo eenzaam als het er nu staat, zo ‘strategisch’ lag dit huis toen: met uitzicht op het café annex logement van Piet Sonnega, destijds de ‘pater familias’ van de Butterhoek, en daarnaast twee vrolijke witte huisjes van plezier. In een ervan woonde Dientje, wier ouders in de oorlog waren omgekomen bij het bombardement op Rotterdam en van wie de mare ging dat zij het ‘voor een tientje’ deed. Toen mijn opa eens in mijn nabijheid daarover een anekdote zou vertellen, siste mijn opoe: ‘Piet, hou dy stil!’ Het woord hoer was in onze huiselijke kring trouwens taboe. Mijn moeder sprak dan altijd wat gegeneerd op samenzweerderige toon over ‘die vrouw’ en ‘die oek hè’ of ‘je wete wel’ en als ze er echt niet om heen kon, dan waren het ‘publieke vrouwen’. Die

zich overigens altijd zeer beleefd en netjes tegenover ons gedroegen. Maar toen we eens voor de Vrouwenpoortsbrug stonden te wachten en zo'n publieke vrouw een praatje wilde aanknopen over het mooie zomerweer, trok mijn moeder me snel mee naar de overkant: 'Kom met...'

Inderdaad, het viel op de grens van twee werelden, die van Butterhoek en Nieuwestad, beide met hun eigen taal en wetten, niet mee een 'stadskyn' fatsoen bij te brengen.

ROOSJE-IN-SUIKER: 'BIN IK DAT?'

Een van de weinige pandjes die in de buurt van de Oldehove de slopershamer hebben getrotseerd, is dat op de hoek van het (voormalige) Sint Jobsleen, nu officieel Groeneweg, en het Heer Ivostraatje. Tot schrik van de welstandsambtenaren had de eigenaar op zeker moment de muren met marmer 'bepleisterd', waardoor het veel weg had van een Belgisch paleisje. Hij moest het in oude staat terugbrengen. Maar als Sietse de Jong destijds de kans had gekregen om z'n huisje zo om te toveren, hij had geen moment geaarzeld. Sietse was huisschilder en een eersteklas vakman. Maar het ontbrak hem vaak aan werk en de verleiding van de kroeg was dan groot.

Naast Sietse, in het huis met de rode baksteen, dat later de conciërgewoning werd van Het Prinsessehof, woonde Jelle de Jong, ook schilder en de compagnon van mijn opa. Hij was slagwerker in Salonorkest Sinnema en zo nodig hielp mijn opa hem met het vervoer van het slagwerk. De grote trom met toebehoren werd op de schilderskar geladen en samen duwden ze de kar dan naar de plaats van uitvoering. In de Sinterklaastijd was dat

Roosje Cohen op de veemarkt aan de Lange Marktstraat (foto Sjoerd Andringa)

De Harmonie, waar ‘Sinnema’ in de orkestbak speelde bij het Sint-Nicolaasprookje.

In een van de ‘gloppen’ ertegenover hadden De Jong en Boonstra een pakhuis, waar ‘Appeltsje’ Visser z’n groentekar mocht stallen tegen een kleine vergoeding. De marktkoopman ‘vergat’ dat wel eens en mijn opa was een sociaal mens, die graag de hand over z’n hart streek. Maar hij was ook geheelonthouder en dat was ‘Appeltsje’ Visser niet. ‘It mut je om dy frou en skatten fan

kynders begroate', zei m'n opoe dan; gelukkig was z'n vrouw zeer bedreven achter de naaimachine en kon ze een centje bijverdienen als de handel in groente of bloemen slapjes was en de 'baas' wat te lang in het café bleef hangen.

De politie was toen voor zulke echtgenotes de beste kameeraad. Regelmatig zag je 'blauw' op straat en op de fiets. Zij hielden op hun rondes 'heimelijk' – vanaf het dichtstbijzijnde hoekje – de kroegjes in de gaten, en letten er vooral op, dat de sluitings-tijden niet werden overschreden. Ja, in die goeie ouwe tijd moest de kroegbaas de sleutel bij de diender inleveren tot de volgende ochtend. Een staankroegje dat na de oorlog nog lang heeft bestaan, was dat van Wieger en Bienenke van Cleef, op de hoek van het Oldehoofsterkerkhof en de Grote Kerkstraat. Ik hoor er Roosje Cohen nog tekeergaan tegen haar Hannes, wanneer die weer eens niet de kortste weg naar hun huisje in de Bagijnestraat had gekozen.

Roosje was een nijvere koopvrouw, die elke vrijdag voor dag en dauw met een volgeladen ouwe kinderwagen naar de vee-markt aan de Lange Markstraat toog om haar handel in 'mangels', chocoladerepen, drop en voor veekooplieden nuttige kantoor-behoeften (potloden!) aan de man te brengen. Zij heeft het meer dan veertig jaar volgehouden; ze was toen met haar man Hannes van Dijk al verhuisd naar een woninkje aan het Noordvliet Slot. Ter herinnering aan haar en haar tweelingzuster Betje – dochters van de legendarische 'skúnpútser' Salomon Cohen – heeft de kunstenaar Karianne Krabbendam in opdracht van de Vereniging van Volkshuisvesting een beeldje gemaakt, dat ter gelegenheid van het gereedkomen van het appartementencomplex Winia Herne in de Smidsbuurt een plaatsje kreeg op de hoek van de Schrans en de Hollanderdijk, vlakbij de overweg.*

* Het beeldje Roosje en Betje verhuisde in 2021 naar de Willemskade bij de Beursbrug.

Het had trouwens maar weinig gescheeld, of alleen Betje was vereeuwigd, maar dankzij een actie van Fenno Schoustra in zijn *Kleine Krantsje* kreeg ook Roosje de eer die haar toekwam.

Mijn vader heeft haar in het begin van de jaren vijftig uitgebeeld op een suikertaart, die als blikvanger diende voor de Sinterklaasetalage van onze bakkerswinkel. ‘Bin ik dat? De bakker kon wel ’n oogje op mij hewwe, soa’n moaie meid het-ie fan mij maakt’, sprak Roosje bewonderend. Sinterklaas bezorgde op pakjesavond de taart in de Bagijnestraat.

De politie had het zeer druk in die dagen. De agenten controleerden op hun fietsronde ook, of je toevallig niet nog iemand na sluitingstijd, dus na zessen, hielp. Als je stiekem de buurvrouw had binnengelaten die nog een halfje wit moest hebben, dan stak je, voor zij de straat weer opging, eerst zelf het hoofd buiten de deur om te kijken of de kust veilig was. En of buurfre ut broad onder de jas houwe wú. Want als ze gesnapt werd, kreeg de bakker gegarandeerd een boete.

Ook moest je je aan de werktijden van de Arbeidswet houden. In de drukke decembermaand lichtte mijn vader daar de hand mee en werkte hij tot diep in de nacht door om de bestellingen op tijd klaar te krijgen. Dan gebeurde het dus dat er om elf uur ’s avonds in het pikkedonker tegen de ruit van de bakkerij getikt werd. Op heterdaad betrapt. En dan hoopte mijn vader maar dat die goedmoedige dikkerd voor de deur stond, omdat die niet de arbeid inspecteerde, maar de ovenverse lekernijen. Voor een banketstaaf, gevuld met echte spijs, zag hij de overtreding ‘voor deze ene keer’ door de vingers. Maar er waren ook fanatieke jonge ‘pliesies’, die ’s ochtends vroeg al hun boekje trokken, omdat je voor achten de vloerkleden en deurmatten stond uit te kloppen. Uit hygiënisch oogpunt – opdwarrelend stof – was dat namelijk verboden gedurende de tijd dat de meeste mensen naar hun werk en de kinderen naar school gingen.

Wie kan zich een dergelijk betoon van dienstijver nu nog voorstellen? Net zo min als je je kunt voorstellen dat er door het gezellige straatje dat de Kleine Kerkstraat nu is, eens zware vrachtwagens denderden, op weg naar het bodencentrum op het Oldehoofsterkerkhof. Ook dat werd, met de verhuizing van dit centrum naar de Tesselschadestraat in 1968, voorgoed voltooid verleden tijd.

ZWAANTJE EN DE DRAADAKROBATEN

Un feestdag waar ik as kyn un ontsettende hekel an kregen hew, is koaneginnedag. En waarom? Omdat alles wat d'r op soa'n dag op tou set wudde, nyt foor 'oans soort meensen' was. De kermis op ut Saailand was foor de 'finen', ut 'kúpkesteken' foor de kynders fan de roomse middenstanners op 'e Nieuwestad en de aubade morres in de Prinsetún foor kynders dy wize houwe konnen.

De flag gong bij oans oek nyt út, dat un feestlik gevoel hew ik op koaneginnedag nooit had. Dat gevoel kwam pas de volgende dag, as ik met nog twee of drie gelukkigen in de klas ommes weer frij had en wij wraaknimme konnen met middags un foorstelling fan *Sjors en Sjimmie* of *Ali Baba en de veertig rovers* in de Groene Weide. En om ses uur soa tróts as wat achter de optocht an en roepe fan: 'Kyk, daar gaat myn opa'. En oans bovenmeester, Jochem de Haan, liep oek met. Soms droeg-ie de roade flag.

Mar de roade family is út mekaar fallen, niks meer fan over. De 1 mei-sfeer is helemaal fut, en och, koaneginnedag biedt nou oek foor elk wat wils, dat de weersin is allang overwonnen, al gaan 'k self de stad hast nyt in. Even morres over de frijmarkt, daar houdt ut met op.

En de koaneginnedag fan 1981 fanself, dy heugt mij oek nog goed. Want toen souden d'r un paar akrobaten met un motorfyts over un stalen draad naar ut topke fan de Oldehove ride, en dat wú 'k beslist sien. Jeugdsentiment.

As jonkje fan acht had ik dat oek metmaakt. In de seumer fan 1955 gongen se nyt allenig met de motorfyts teugen de Oldehove op, mar oek lopend. De meest erfaren akrobaat stapte op ter hoogte fan de Witte Kousebuurt, soa'n tien, twintig meter fan kafee de Poort van Cleef af. Dan liep-ie foorsichtig met syn evenwichtsstok naar de klok fan de Oldehove en houlden frijwilligers út ut publyk de draad op spanning deur an de touwen te trekken, dy d'r an weerskanten an hongen. Ik kon myn ogen d'r nyt fan afhouwe, mar ut swit brak my út. De motorrider stapte in ut Sint Jobsleen op, bij ut ouwemannehús De Terp, skeef teugenover de Fryske Akademy. Hij reed helemaal naar ut topke fan de toaren en de grootste attraksy was dan dat hij nyt boven op 'e motor sat, mar d'r an syn tannen onderan bungelde. Temeensten, dat lykte soa.

De draadlopers en –riders, un Dútse family, as ik mij nyt fergis, noemden se sich de *Skyriders*, stonnen in dy week (ik loof dat se drie dagen lang foorstellingen gaven) met hun woanwagens op ut 'joadelantsje', un na de afbraak fan wat hofkes en glopkes open feldsje waar ut onkrúd en de brannetels hoog opskoaten en waar se later de Provinciale Bibliotheek boud hè.

Wij as kynders stonnen d'r op 'e neus bij, as se an ut oefenen waren op de lage evenwichtsdraad, op ut grasfeldsje met de ferdwaalde keien naast de Oldehove. Mar faak deden se helemaal niks en pankoekten se wat om met de 'bakfissen' út de buurt, dy de jonge, lenige akrobaten as helden fereerden. Zwaantje, soa staat mij bij, was ut drystst fan allemaal, se mocht selfs savus un kear achter op 'e motor met naar boven. Toen had de Butterhoek oek meteen un heldin.

Nadat de akrobaten weer fertrokken waren, brak in de buurt foorgoed de draadkoarts út. Onder aanfoering fan Nelis út de

Witte Kousenbuurt wudde d'r elke avend balanseerd op de 'ringmuur', dat was de muur dy ut hoger lêgende Oldehoofsterkerkhof skeidde fan de Butterhoek in de bedêlte. Nelis Oudendag was de beste; met un lang stuk izer, soa lang even 'leend' fan ut boadeterrein – oppasser Hedzer deed wel un oogje dicht –, lukte ut al na un dag of wat oefenen de hele muur af te lopen. Anderen duvelden d'r al gau weer af, mar prebeerden ut de folgende dag weer, anmoedigd deur de oudere Buurtsjers en Butterhoekers. Wij kynders deden overdag oek wel es un paar stappen op 'e muur, en omdat we d'r dan na un goeie meter al bij delknoffelden, stegen Nelis en syn maten nog meer in oans achting. Nelis, wisten wij, sou later oek met de Skyriders naar de top fan de Oldehove lope!

Dat is loof ik nyt deurgaan. Fan ut Dútse geselskap binne later al gau un paar ferongelukt en toen wudde ut ferboaden om sonder un fangnet sukke doaderitsjes te maken.

De akrobaten fan koaneginnedag 1981 staptan an de andere kant op, bij de Pier Pandertempel. Krek as froeger had ik ut swit weer in 'e hannen staan.

2002-2007

TOPSTUKKEN

[19.10.2002]

Een van de singulierste attracties van de Friese hoofdstad was De Eerste Leeuwarder Griezelkelder, annex het Oord der Historie. Eerst gevestigd op de hoek van de Tweebaksmarkt en de Koningsstraat; later op het Herenwaltje. Het was een eenmansonderneming. Oprichter en conservator was Wiepie Wierstra (1916-1975), die regeerde over een griezelrariteitenkabinet dat zijn weerga niet kende en dat hij bijna dagelijks uitbreidde met nieuwe zogenaamd historische aanwinsten, die de mens deden griezelen. Hij slaagde er altijd in de krant hiervoor te interesseren, want van zijn uit de hand gelopen morbide hobby ging natuurlijk een grote aantrekkingskracht uit. Een paar jaar geleden heeft de cultuurhistorisch geïnteresseerde makelaar Jan Boomsma gespeeld met de gedachte om de Griezelkelder in z'n oude glorie te herstellen. Wierstra's excentrieke nalatenschap schijnt nog bewaard te zijn gebleven.

Of deze nu nog tot de verbeelding zou spreken, is de vraag. Bij al die martelwerktuigen, aangeklede geraamten, doodskoppen, steek- en schietwapens kon een sterk verhaal worden verteld, maar dat berustte zelden op waarheid. De griezel-conservator, door sommigen 'Duumke' genoemd, had een bizarre fantasiewereld gecreëerd, waar hij voor de volle honderd procent in geloofde. Dat geloof was zo sterk, dat hij ook geloofde in wat anderen hem op de mouw speldden. Zijn naïviteit was grenzeloos. Zo hebben mensen van de pers, immers de ooggetuigen van het

Wiepke Wierstra met 'de beul van Leeuwarden' voor zijn Griezelmuseum
(foto Leeuwarder Courant)

nieuws, hem het wapen ter hand kunnen stellen waarmee IJse Wijkstra van Grootegast vier 'plysjes' in de ribbenkast schoot. Een journalistieke practical joke, maar door Wierstra onmiddellijk dankbaar aanvaard als een van zijn grootste aanwinsten. Zijn Griezelmuseum was onverbreekbaar met zijn persoon en zijn fantasiewereld verbonden. Zonder hem was zijn nalatenschap niets waard.

Ik haal deze herinnering op nu een nieuwe Wierstra lijkt te zijn opgestaan. Hij heet Gerik Koopmans, is conservator van het Fries Verzetmuseum, maar profileert zich de laatste tijd vooral als de promotor van Mata Hari, wier nagedachtenis nu nog wordt

geëerd met een vrijwel lege stijlkamer in het oude Fries Museum – een vergeefs hitsigheid suggererend boudoir – maar waarvoor straks een heel pand moet worden opgetuigd. En daarvoor kunnen er niet genoeg aanwinsten worden binnengebracht.

Koopmans verschilt in één belangrijk opzicht van Wierstra: hij is niet naïef. Dus hem valt niets op de mouw te spelden. Maar zijn vertelkunst is even weergaloos, en dus windt hij met gemak de toestromende media om z'n vinger, als hij vertelt over de mogelijke manieren waarop Mata Hari haar naaktheid zou hebben kunnen bedekken, zodat het niet ondenkbaar is dat zij, mogelijk tijdens haar comeback als danseres rond 1913-'14, dergelijke metalen borstcupjes alsmede een dergelijke hoofdtooi, zou hebben kunnen dragen. De eigenaresse van het topstuk was uit Vancouver overgekomen – Wiepie Wierstra schenkers kwamen ook altijd van heinde en ver – en verklaarde naar eer en geweten dat zij het indertijd als authentiek kostuum bij Sotheby's in Londen had gekocht om haar Mata Hari-restaurant mee te verfraaien. Maar gelukkig voor Koopmans: haar zaak ging failliet. De een z'n dood is de ander z'n brood.

De kop boven het bericht in de *Leeuwarder Courant* van gisteren, 'Echtheid danskostuum twijfelachtig', wordt in de aanhef door het Fries Museum direct tegengesproken: 'Het museum twijfelt niet aan de echtheid.' Dit zijn lekkere hapjes die de Mata Hari-mythe voeden. Het enige zekere is dat zij in Leeuwarden op de Kelders is geboren en even in de Grote Kerkstraat heeft gewoond. Ook is zeker dat zij op 15 oktober 1917, dat was dinsdag precies 85 jaar geleden, in Vincennes bij Parijs is gefusilleerd.

Over wat zij in die tussentijd heeft beleefd, doen allerlei sterke verhalen de ronde, die geschiedvorsers tot op de dag van vandaag proberen te bewijzen dan wel te weerleggen. Mata Hari zelf heeft het hen niet gemakkelijk gemaakt, omdat zij journalisten nooit hetzelfde levensverhaal opdiste. Het staat Gerk Koopmans dus vrij de mythe naar eigen inzicht oftewel op z'n 'Duumkes' te

vergroten. Ik voorspel: ons zullen de komende tijd nog veel interessante topstukken worden aangezegd.

LIEVER THUIS DE BOKMA KOUD . . .

[8.2.2003]

Station Leeuwarden, eindpunt van deze reis. De mededeling van de treinmachinist suggereert alsof Leeuwarden het einde van de wereld is en in het autoloze tijdperk was dat ook wel zo. Het is geen tijd om naar terug te verlangen, hoewel.... Als de stad weer eens verstopt is, op een willekeurige middag, en je ziet iedereen druk in de weer met zijn mobieltje, dan zou je terug in de tijd willen reizen. Naar de tijd dat het gemotoriseerde verkeer voornamelijk uit vrachtauto's, autobussen en taxi's bestond. Toen de LAB nog naar Wommels reed, de LABO naar Minnertsgea, de NOF naar Dokkum, de NTM naar Heerenveen en de NACO naar Alkmaar. Toen men op een taxi nooit lang hoefde te wachten. Omdat ze in snelle service en hoffelijkheid niet voor elkaar wilden onderdoen, de B-tax, de V-tax, de Drietax, de Zilvertax, de Lijstertax en hoe ze allemaal nog meer heetten.

Dat het aantal personenauto's gestaag zou groeien, voorzag men in 1952 natuurlijk al wel. Een 'commissie voor productieve werkgelegenheid' oordeelde namens Nijverheid en Handel dat het winkelend publiek in elk geval voor de winkeldeur moest kunnen uitstappen. Omdat de grachten daarvoor als een groot obstakel golden, stelde zij voor de Voorstreek en de Weaze te dempen.

In 1959 boog de gemeenteraad zich over een voorstel tot demping van het Schavernek. En in de jaren zestig ontstond het plan niet alleen Het Vliet, maar ook de oostelijke stadsgracht (tussen

Oostergrachtswal en Oosterkade) en de zuidelijke stadsgracht langs de gevangenis dicht te gooien.

Gelukkig kwam de raad op tijd tot inkeer. In plaats daarvan werd het de auto steeds moeilijker gemaakt. Met het plan het Blokhuispoort-loop- en fietsbruggetje te vervangen door een autobrug lijkt de gemeente de automobilist nu weer enigszins tegemoet te willen komen.

‘Arbeit macht frei’, en de auto ook. Daarom staat de moderne zakenman of -vrouw vele malen liever in de file dan dat hij/zij per openbaar vervoer reist en een hotel in de stad bespreekt. Het liefst gaan ze – ‘time is money’ – de stad niet in en boeken ze aan de rand een kamer in een onpersoonlijk Bastion of Campanile.

Het gevolg is, dat men in Leeuwarden al lang niet meer – in de wervende woorden uit 1952 – ‘een keur aan hôtels in alle prijsklassen, dichtbij station of in het centrum gelegen’ vindt. Het ene na het andere hotel in of nabij de binnenstad heeft in de afgelopen veertig jaar het loodje moeten leggen. Van De Nieuwe Doelen tot Amicitia, van De Klanderij tot De Kroon. En in juni sluit na een-een-kwarteeuw De Pauw, zodat het veel duurdere Oranje Hotel tegenover het station hier straks het rijk alleen heeft.

Met het vertrek van gastheer Anne Boelens wordt een tijdperk afgesloten van gerenommeerde Leeuwarder hoteldynastieën. De Regnery’s (De Kroon), Blankenstijns (Doelen en Klanderij) en Bonnema’s (Oranje Hotel, nu in ‘vreemde’ handen) zijn hem voorgegaan.

In de binnenstad kan men voor goedkoop logies straks alleen nog terecht in Het Anker aan de Eewal. Wie meer te besteden heeft, kan honderd meter verderop het Stadhouderslijk Hof boeken, maar dat lijkt meer bedoeld voor vermogende cultuurtoeristen of excentriekelingen dan voor vermoeide zakenlieden. Vast in de file, bellen ze mobiel naar huis dat het wat later wordt. Liever thuis de Bokma koud dan in de minibar.

